Belarus for 2020»]. URL: <https://economy.gov.by/uploads/files/macro-prognoz/Postanovlenie-27-12-2019.pdf> (access date: 21.09.2020).

5. Rezultaty investitsionnoy politiki Ministerstva Ekonomiki Respubliki Belarus' [Results of the investment policy of the Ministry of Economy of the Republic of Belarus] URL: <https://economy.gov.by/ru/pezzultat-ru/> (access date: 20.09.2020).

6. Zykova, A. A. (2019). Rol' inostrannykh investitsiy v ekonomike Respubliki Belarus' [The role of foreign investments in the economy of the Republic of Belarus]. National Economy of the Republic of Belarus: Problems and Development Prospects: Materials of the XII Intern. scientific-practical conf. students, Minsk, 3-11 Apr. 2019. Minsk: BSEU, 357 p.

7. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

8. Paying Taxes 2020: overall ranking and data tables: PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html> (access date: 21.09.2020).

9. O rezultatakh Respubliki Belarus' v otchete «Doing Business 2020» [On the results of the Republic of Belarus in the report «Doing Business 2020»]. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (access date: 21.09.2020).

10. Strategiya privilecheniya pryamykh inostrannykh investitsiy v Respubliku Belarus' do 2035 goda [Strategy for attracting direct foreign investment in the Republic of Belarus until 2035]. URL: <https://www.investinbelarus.by/press/Strategy.pdf> (access date: 22.09.2020).

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Герасенко Володимир Петрович, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

Зикова Анна Андріївна, студентка 4 курсу факультету фінансів та банківської справи
e-mail: anna.zykova.99@mail.ru

УО «Білоруський державний економічний університет»
Партизанський пр-т, 26, м Мінськ, Білорусь

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Герасенко Владимир Петрович, доктор экономических наук, профессор кафедры финансов
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

Зыкова Анна Андреевна, студентка 4 курса факультета финансов и банковского дела
e-mail: anna.zykova.99@mail.ru

УО «Белорусский государственный экономический университет»
Партизанский пр-т, 26, г. Минск, Беларусь

DATA ABOUT THE AUTHORS

Gerasenko Vladimir, Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

Zykava Hanna, 4th year student of the Faculty of Finance and Banking
e-mail: anna.zykova.99@mail.ru

EE «Belarusian State Economic University»
Partizanskiy prospect, 26, Minsk, Belarus

Подано до редакції 02.10.2020
Прийнято до друку 28.10.2020

УДК 330.821.1

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-47-121-126>

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – СЕРЕДИНИ XIX СТ.

Орлик М. В.

У статті було здійснено аналіз наукових здобутків представників класичної економічної школи другої половини XVII – середини XIX ст. у сфері кредитування через призму сучасності.

Мета роботи полягає у дослідженні еволюції поглядів на сутність та роль кредитування представниками класичної економічної школи у другій половині XVII – середині XIX ст.

Методи проведеного дослідження. Для вирішення поставлених метою завдань застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання. У процесі написання статті використовувались системний та структурований підходи, методи узагальнення, аналізу, порівняння, синтезу та наукової абстракції.

Результати роботи. У статті було встановлено та проаналізовано еволюцію теоретичного осмислення проблеми кредитування в класичній економічній школі від її заснування до початку реалізації їх теоретичних надбань на практиці в Російській імперії.

Галузь застосування результатів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані при викладанні курсів історії економіки та економічної думки, а також інших економічних дисциплін, при підготовці фахівців з банківсько-кредитної справи та економічної теорії.

Висновки. Проведене дослідження еволюції поглядів представників класичної економічної школи щодо питання кредитування дозволяє зробити висновок, що кредит, як суспільно-економічне явище викликало суттєвий інтерес дослідників. Серед головних питань, які ставили перед собою вчені, були засади формування винагороди за кредит та його роль у розвитку економіки країни. Чимало дослідників приділяли увагу питанню місця держави у кредитних взаєминах між позичальником та кредитором. Досліджуючи процес трансформації економічної теорії, можна дійти висновку, що роль держави як жорсткого регулятора в кредитних взаєминах поступово змінювалась на роль гаранта кредитних зобов'язань. Значний поштовх у розвитку економічної науки в контексті розуміння кредиту на теренах Російської імперії зробив М. Бунге, котрий не лише теоретично обґрунтував важливість доступності кредитів для розвитку економічних відносин, а й реалізовував свої наукові ідеї на практиці.

Ключові слова: банки, гроші, економічна теорія, кредитування, позика.

ЭВОЛЮЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ КРЕДИТОВАНИЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVII – СЕРЕДИНЕ XIX В.

Орлик М. В.

В статье был осуществлен анализ научных достижений представителей классической экономической школы второй половине XVII – середины XIX в. в сфере кредитования через призму современности.

Цель работы заключается в исследовании эволюции взглядов на сущность и роль кредитования представителями классической экономической школы во второй половине XVII – середине XIX в.

Методы проведенного исследования. Для решения поставленных целей задач применялись как общенаучные, так и специальные методы научного познания. В процессе написания пола использовались системный и структурированный подходы, методы обобщения, анализа, сравнения, синтеза и научной абстракции.

Результаты работы. В статье было установлено и проанализирована эволюция теоретического осмысления проблемы кредитования в классической экономической школе от ее основания до начала реализации их теоретических достижений на практике в Российской империи.

Область применения результатов. Результаты проведенного исследования могут быть использованы при преподавании курсов истории экономики и экономической мысли, а также других экономических дисциплин, при подготовке специалистов по банковско-кредитного дела и экономической теории.

Выводы. Проведенное исследование эволюции взглядов представителей классической экономической школы по вопросу кредитования позволяет сделать вывод, что кредит, как общественно-экономическое явление вызвало существенный интерес исследователей. Среди главных вопросов, которые ставили перед собой ученые, были принципы формирования вознаграждения за кредит и его роль в развитии экономики страны. Многие исследователи уделяли внимание вопросу места государства в кредитных отношениях между заемщиком и кредитором. Исследуя процесс трансформации экономической теории, можно сделать вывод, что роль государства как жесткого регулятора в кредитных отношениях постепенно менялась на роль гаранта кредитных обязательств. Значительный толчок в развитии экономической науки в контексте понимания кредита на территории Российской империи сделал Н. Бунге, который не только теоретически обосновал важность доступности кредитов для развития экономических отношений, но и реализовывал свои научные идеи на практике.

Ключевые слова: банки, деньги, экономическая теория, кредитования, заем.

EVOLUTION OF ECONOMIC THOUGHT IN THE CONTEXT OF THE LENDING PROBLEM IN THE SECOND HALF OF 17TH - MIDDLE 19TH CENTURY

Orlyk Mykhailo

The article analyzes the scientific achievements of the classical economic school representatives of the second half of the 17th - middle of the 19th century in the field of lending through the prism of modernity.

The goal of research is to study the evolution of views on the nature and role of lending by the classical school representatives of economics in the second half of 17th - mid 19th centuries.

Methods of research. Both general scientific and special methods of scientific cognition were used to solve the tasks, that were set for the goal. Systematic and structured approaches, methods of generalization, analysis, comparison, synthesis, and scientific abstraction were used in the process of writing the article.

Results of work. In the article had been established and analyzed the evolution of the theoretical understanding of the lending problem in the classical school of economics from the time of its foundation to the beginning of the realization of its theoretical achievements in the financial and economic space of the Russian Empire.

The field of application of results. The results of the held study can be used in teaching courses in the history of economics and economic thought, as well as other economic disciplines, in the training of specialists in banking, credit and economic theory.

Conclusions. *The held study of the views evolution of the classical economic school representatives on the problem of lending allows us to conclude that credit as a socio-economic phenomenon has aroused significant interest of researchers. Among the main questions, that were set by scientists, were questions related to the principles of reward formation for the credit and its role in the development of the country's economy. Many researchers have paid attention to the question of the state's place in the credit relations of the borrower and the lender. Examining the process of transformation of economic theory, we can conclude that the role of the state as a strict regulator of credit relations had gradually changed to the role of guarantor of credit obligations. A significant impetus to the development of economics in the context of understanding credit in the Russian Empire was made by M. Bunge. He has not only theoretically justified the importance of the credit availability for the development of economic relations, but also put his own scientific ideas into practice.*

Key words: banks, money, economic theory, crediting, loan.

JEL Classification: B00, E42, E50, G21

Постановка проблеми. Кредитно-грошові відносини є одним із ключових соціально-економічних явищ, котрі забезпечують сталий розвиток як глобальної, так і державної економіки. Проте не можна сказати, що впродовж формування суспільства кредитування мало однозначну етичну оцінку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Серед основних досліджень проблеми кредитування у другій половині XVII – середині XIX ст. слід відзначити науковий доробок таких видатних представників класичної економічної школи, як: В. Петті «Quantulumcunque or a tract concerning money»; А. Сміт «Добробут націй. Дослідження про природу добробуту націй»; Д. Рікардо «On the Principles of Political Economy and Taxation»; М. Бунге «Основания политической экономии», «Теория кредита»; Ф. Бастиа «Economie Harmonies»; О. Ісаєв «Начала политической экономии».

Мета статті – висвітлення процесу становлення економічної думки стосовно проблеми кредитування у другій половині XVII – середині XIX ст.

Викладення основного матеріалу. Неможливо уявити класичну економічну теорію без її фундатора, а саме Вільяма Петті. Головними напрямками його досліджень були проблеми перерозподілу ресурсів шляхом оподаткування, що знайшло своє відображення у праці «Quantulumcunque or a tract concerning money» та інших його наукових доробках. Проте, досліджуючи питання добробуту Ірландії та Англії, Вільям Петті торкався і питання кредитування. Зокрема, розглядаючи цінність грошей в умовах їх дефіциту в економіці, та їх мінімальну кількість, необхідну для забезпечення торгівельної діяльності, учений важливим вбачав роль кредитування для забезпечення оборотності грошей [9, с. 265] та наводив успішність у цьому питанні Данії. Досить цікавим є і ставлення вченого до формування процентних ставок за позиками, коли він відзначає, що втручання держави в процес формування відсоткових ставок за кредитами є цілком виправданим, оскільки значну частку у формуванні процентної ставки становить страхування ризиків, пов'язаних із заставним майном чи довірою до позичальника. Учений вказував: «Яка торгівля банкірів? Відповідь: купівля і продаж долі капіталу та розмін, що є чесним тільки під загрозою втрати вигідної торгівлі, заснованої на хорошій думці про світ, який називається кредитом...Що ви думаєте про наші закони для обмеження вигоди? Так само як і обмеження експорту грошей. І тут же мають бути закони для обмеження розміну також, тому що прибуток завжди включає в себе страхову премію, яка є дуже непостійною, за виключенням відстрочки. Наприклад в Ірландії були часи, коли Земля (найвищий пріоритет) продавалась за 2 роки торгів. В такому випадку було дуже природньо брати 20, 30 або 40 відсотків вигоди, де це було дозволено законом. Але з того часу землі, купівлю яких підняли до 12 років придбання, не продавались відповідальними людьми.» [10, с. 447]. З цього можна зробити висновок, що ризики за кредитами, якими виправдовуються відсоткові ставки, часто мають суб'єктивний характер та нерідко є завищеними у меркантильних цілях.

Важко переоцінити внесок Адама Сміта в розвиток економічної думки. У своїй праці «Добробут нації. Дослідження про природу та причини добробуту націй» вчений звернув значну увагу на передумови зародження кредитування. Однією з основних причин зародження кредитування автор вважає накопичення значного грошового капіталу в осіб, котрі привносять велику частку в національний продукт [12, с. 209]. Тому, керуючись власним досвідом, А. Сміт віддає перевагу кредитуванню осіб, які інвестують отриманий додатковий капітал у розвиток свого підприємства та подальше примноження цього капіталу. При цьому споживчі кредити А. Сміт називає марнотратними, оскільки, на його думку, такі кредити принесуть значні збитки в майбутньому для позичальника та можуть призвести до його зuboжіння чи банкрутства. Проте, можливо, під впливом популярної в роки життя вченого фізіократичної школи, в особливу групу позичальників він виділяв великих землевласників, які займали кошти для погашення чи розрахунків за раніше надбані борги, бо вони апіорі мали потенціал їх сплати за рахунок самих земель [12, с. 215]. Водночас, А. Сміт визначив головну роль кредиту в суспільно-економічних відносинах як форми механізму впливу на оборотність коштів в економіці та сприянню збільшенню валового продукту в державі. Учений наводив умовний приклад: «А позичає W 1 тис. ф., на які W одразу ж купує у B товари вартістю 1 тис. ф. B , якому гроші зараз не потрібні, віддає в позичку ті самі монети X , а X одразу ж купує на них у C інші товари вартістю 1 тис. ф. C так само і з тієї самої причини позичає їх Y , який своєю чергою купує на них товари в B . Таким чином, ті самі грошові знаки, паперові або металеві, можуть впродовж кількох днів служити засобом для здійснення трьох різних позик і трьох різних купівель, причому в кожному окремому випадку правочин за вартістю дорівнює всій сумі цих грошових знаків. Те, що три грошові капіталісти A , B й C передають трьом позичальникам W , X та Y , зводиться до передачі можливості здійснити ці купівлі» [12, с. 216].

Досить цікавим є той факт, що А. Сміт звертає увагу на те, що в багатьох країнах кредитний ринок був дуже зарегульованим, а подекуди навіть діяли заборони на отримання грошових відсотків. Такий підхід учений вважав деструктивним для економіки, сприятливим для криміналізації ринку кредитних послуг. При цьому А. Сміт не виключав можливості впливу держави на кредитні взаємини шляхом надання урядового кредитування безпосередньо кредитним установам [12, с. 219].

Значний внесок у розвиток теорії кредитування XIX ст. зробив Девід Рікардо, котрий у своїй праці «On the Principles of Political Economy and Taxation» [11] помітно надихається працями А. Сміта. Д. Рікардо розглядає кредитування переважно через призму інвестування, а процентну ставку за кредитом бачить у вигляді винагороди за вдалі інвестиції, відтак формування процентної ставки за позикою розглядає як норму прибутку, при цьому не бере до уваги та не надає жодного значення споживчому кредитуванню [11 с. 215]. Значною мірою Д. Рікардо також торкається і кредитних взаємин між державою та підприємцями, такі інвестиційні кредити він розглядав як спосіб збільшення національного багатства та додаткового наповнення державного бюджету без збільшення кредитного навантаження на її населення [11, с. 321].

Логічним продовженням та безпосереднім реалізатором ідей класичної школи стала наукова та урядова діяльність професора Київського університету М.Х. Бунге, період життя якого припав на часи суттєвої трансформації економіки Російської імперії. М.Х. Бунге відстоював не характерну для імперії помірковану та досить ліберальну економічну позицію. Однією із суттєвих сторін кредиту, як економічної категорії, М. Бунге визначав особливу форму обміну грошового капіталу на послугу з примноження цього капіталу за умови довіри до позичальника: «Кредит, як вид міни, відрізняється від інших видових форм тим, що передача цінності і праці заснована на довірі до майбутньої винагороди» [2, с. 287]. У праці «Теорія кредиту» М. Бунге розглянув комерційний кредит як цілком нормальну та неминучу частину грошових відносин. Він звертав увагу на постійний тиск з боку держави на лихварів та на неможливість легально займатися кредитною справою приватним особам в першій половині XIX ст., що було одним із основних факторів ризику, який сприяв подорожчання кредитів [2, с. 292]. У ті часи хоч і існували державні банки, проте вони були фактично паралізовані низькою кількістю вчасно повернутих позик та різного роду зловживаннями як з боку позичальників, так і з боку банківських чиновників [6]. Також М. Бунге розділив вартість процентної ставки за кредитом на три складові частини: 1) витрати на реалізацію кредиту; 2) сплата за страхування можливих ризиків, пов'язаних із виданим кредитом; 3) винагорода за користування грошовим капіталом [2, с. 292]. Виходячи з наведеного, закономірним є твердження про те, що вартість кредитних ресурсів в умовах несприятливого середовища буде зростати. Також цілком обґрунтованою стає висока вартість споживчих кредитів у порівнянні з довгостроковими кредитами, спрямованими на інвестування в капітал. Подібний розподіл на складові вартості кредиту має місце і у праці А. Сміта [12, с. 219] та є актуальним і сьогодні. Слід відзначити, що у праці М.Х. Бунге «Теорія кредиту» великого значення надано питанню формування економічної думки та історії дослідження теорії кредитування.

Звертаючи увагу на науковий доробок представників класичної економічної школи середини XIX ст., складно не помітити праці Фредеріка Бастіа, котрий за життя відстоював ідеї вільного ринку та гарантій приватної власності. Ф. Бастіа розглядав кредит через призму концепції цінності, як послугу з надання капіталу у ренту або в обмін на іншу послугу [1, с. 141], та зазначав: «Завдяки цьому у нас є одне з найбільш палких бажань для людей: отримати фіксовану винагороду за послуги у вигляді заробітної плати за працю і відсотків на капітал. Завдяки йому у нас є кредити, довгострокове фінансування, проекти з розділеними ризиками і т. п. Дивно, що економісти так сильно знехтували далекоглядністю цим благородним атрибутом людини.» [1, с. 151]. У праці «Economie Harmonies» Фредерік Бастіа критично оцінював ідеї соціалізму та комунізму, що в результаті французької революції 1848 року набирали значної популярності у французькому суспільстві. Фредерік Бастіа в даній праці не оминув і питання кредитування, оскільки саме популістські кроки тодішнього уряду в сфері кредитування, за словами вченого, призвели до тяжких економічних наслідків: «Тому ми повинні вивчити зловживання, скоєні в останні роки в ім'я «асоціації», «організації праці», «безвідсоткового кредиту» і т. д. Нам доведеться піддати їх серйозній перевірці: чи узгоджуються вони з принципами свободи або пригнічення? Іншими словами: чи відповідають вони великим економічним законам або являють собою порушення їх роботи?» [1, с. 323]. В розумінні автора «interest-free credit» безвідсотковий кредит, що надавався за державною програмою національним майстерням після революції 1848 р., не сприяв, і не міг сприяти розвитку підприємництва у Франції. Головним чином, на думку вченого, це пояснюється тим, що безкоштовність цих кредитів компенсувалась непомірним податковим навантаженням, і фактично, грабіжним, на користь бідних. При цьому автор звертає увагу, що вирішення проблеми доступності кредитування та страхування можна знайти в англійській практиці, де наприкінці XVIII – на початку XIX ст. почали виникати товариства взаємодопомоги та взаємного кредиту: «Звідси різні товариства взаємодопомоги, що викликають захоплення, інститути, які виникли в суспільстві задовго до того, як з'явилася навіть назва соціалізму. Важко сказати, що є поштовхом до виникнення подібних установ. По правді кажучи, я вірю, що вони виникли з самого факту наявності, потреби, з прагнення людини до стабільності, з того постійно неспокойного, завжди активного інстинкту, який спонукає нас долати прогалини, з якими стикається цивілізація на шляху до безпеки для всіх верств суспільства.» [1, с. 378]. Вчений вважав, що поява подібних об'єднань була не тільки прикладом зрілості суспільства, а й закономірністю ліберальної економічної політики в Англії в XIX ст., без участі чи сприяння представників соціалістичного чи комуністичного крила економічної

науки. На користь справедливості суджень Бастіа можна стверджувати, що подібні організації існують сьогодні в США, хоч і зазнали трансформації із ощадних організацій у банки, такі як: Eastern Bank (засновано 1818р.) [7]; Liberty Bank [15] (засновано 1825 р.); Middlesex Savings Bank (засновано 1835р.) [8] та ін.

Подібна критика втручання держави у процес формування вартості кредитних послуг не втратила актуальності і сьогодні. Яскравим прикладом такого втручання, до прикладу, в Україні є постанова уряду від 24 січня 2020 р. № 28 «Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва» [13] та програма «Доступні кредити 5-7-9%» [14]. Дана програма може мати гіпотетично позитивні наслідки у вигляді зростання підприємницької активності, натомість несе цілком реальні наслідки у вигляді інвестування грошей платників податків у завідомо збиткову справу. Слід також зауважити, що втручання держави у ринок кредитних послуг не є одноразовою акцією. Так, відповідно до постанови уряду в Україні з 2011 р. і по нині діє урядова програма «Теплі кредити», котра спрямована на поліпшення ефективного використання енергоресурсів. Дана програма хоч і фінансується за рахунок допомоги ЄС [4], проте несе в собі проблему у вигляді недобросовісної конкуренції на ринку кредитних послуг, оскільки реалізується лише через державні банки [3].

Також значний внесок у розвиток економічної теорії XIX ст. здійснив видатний економіст, уродженець Чернігівщини А. Ісаєв. Досліджуючи банківську систему Російської імперії, вчений зробив висновок про те, що головна роль банківської установи полягає в забезпеченні посередницьких послуг між власниками великого грошового капіталу (потенційних позичальників та вкладників банку) та позичальниками. При цьому А. Ісаєв звертав увагу на те, що значні ризики несуть саме строкові вклади, оскільки такі депозити є здебільшого на великі суми, тому гроші, отримані банком на зберігання по таких вкладах, мають надаватися в позику на строк, що не перевищує дію депозиту. Що стосується поточних вкладів, то їх можливо надавати в позику як короткострокову, так і в довгострокову. У разі ж затребування грошових коштів вкладником можна без значних ризиків розрахуватися грошима інших вкладників [5, с. 534]. Слід відзначити, що на сьогоднішній день банки широко застосовують подібну модель використання грошових активів, проте ця система сьогодні має свої недоліки. Дедалі більше ризиків банк може мати від переважання поточних вкладів та залишків на рахунках в умовах інформаційної війни. Яскравим прикладом такого інформаційного тиску, який міг бути однією з причин фактичного банкрутства з подальшою націоналізацією ВАТ КБ «ПриватБанк» у 2016 році, є активна інформаційна кампанія проти банку, хоча вона була далеко не основною причиною його неплатоспроможності.

Проведене дослідження еволюції поглядів представників класичної економічної школи щодо питання кредитування дозволяє зробити висновок про те, що кредит, як суспільно-економічне явище, викликало суттєвий інтерес у дослідників у другій половині XVII – середині XIX ст. Аналіз їхніх праць дозволив нам визначити еволюцію розуміння терміну кредит (див. Таблиця 1).

Таблиця 1. Розуміння терміну «Кредит» у другій половині XVII – середині XIX ст.

Роки життя	Ім'я вченого	Розуміння терміну «Кредит»
1623-1623рр.	Вільям Петті	Під терміном «кредит» розумів позику, надану під проценти, а розмір процентів за кредитом вважав мірою довіри, в першу чергу, між кредитором і позичальником.
1723–1790рр.	Адам Сміт	Розглядали термін «кредитування» як послугу з надання грошового капіталу в ренту.
1772–1823рр.	Девід Рікардо	
1801–1850рр.	Фредерік Бастіа	Розумів термін «кредит» як складного роду послугу, надану за винагороду (відсотки), або в обмін на іншу послугу.
1823–1895рр.	Микола Бунге	У терміні «кредит» бачив особливу форму обміну грошового капіталу на послугу з примноження цього капіталу за умови довіри до позичальника.

Встановлено, що серед головних питань, які ставили перед собою вчені, були засади формування винагороди за кредит та його роль у розвитку економіки країни. Чимало дослідників приділяли увагу питанню місця держави у кредитних взаєминах між позичальником та кредитором. Досліджуючи процес трансформації економічної теорії, можна дійти висновку, що роль держави як жорсткого регулятора в кредитних взаєминах поступово змінювалась на роль гаранта кредитних зобов'язань. Значний поштовх у розвитку економічної науки в контексті розуміння кредиту на теренах Російської імперії зробив М. Бунге, котрий не лише теоретично обґрунтував важливість доступності кредитів для розвитку економічних відносин, а й реалізовував свої наукові ідеї на практиці.

Список використаних джерел

1. Bastiat F. *Economie Harmonies*. monograph. New York : Foundation for Economic Education Irvington-on-Hudson, 1996. 636 p. URL: <https://fee.org/media/14979/economicharmonies.pdf>. (дата звернення: 01.11.2020).
2. Бунге М. Сучасний дискурс. За ред. В.Д. Базиловича. К.: Знання, 2005. 697 с.
3. Державна підтримка енергозбереження – програма «тепліх кредитів». URL: <http://saee.gov.ua/node/424> (дата звернення: 28.10.2020).
4. Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.10.2020).
5. Исаев А. А. *Начала политической экономии: монография*. С.-Петербург : Книжный магазин А.Ф. Цинзерлинг, 1908. 842 с.

6. Орлик М. В. Зародження банківської кредитної системи в Російській імперії у другій половині XVIII – на початку XIX ст. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. № 34. С. 75–82.
7. Our History. URL: <https://www.easternbank.com/our-history-0> (дата звернення: 28.10.2020).
8. Our Story. URL: <https://www.middlesexbank.com/about-us/about-us/our-story> (дата звернення: 28.10.2020).
9. Petty W. A treatise of taxes & contributions. *Economic writings* 1899, vol 1, 313 p. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/petty-the-economic-writings-of-sir-william-petty-vol-1> (дата звернення: 28.10.2020).
10. Petty W. A treatise of taxes & contributions. *Economic Writings* 1899, vol. 2, 700 p. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/petty-the-economic-writings-of-sir-william-petty-vol-2> (дата звернення: 28.10.2020).
11. Ricardo D. On the principles of political economy and taxation: monograph. Kitchener: Batoche Books, 2001. 333 p. URL: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).
12. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу добробуту націй. монографія. Київ: Port-Royal, 2001. 593 с.
13. Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.10.2020).
14. Програма «доступні кредити 5-7-9%». URL: https://5-7-9.gov.ua/ПРОГРАМА%20Доступні%20кредити%205-7-9_зміни%20липень_2020_approved_03.0.pdf (дата звернення: 28.10.2020).
15. We're all about you. Except here, where it's all about us. URL: <https://www.liberty-bank.com/about-us> (дата звернення: 28.10.2020).

References

1. Bastiat, F. (1996). *Economie Harmonies*. monograph. New York: Foundation for Economic Education Irvington-on-Hudson, 636 p.
2. Bunhe, M. (2005). *Suchasnyi dyskurs [Modern discourse]*. Za red. V. D. Bazylevycha Kyiv: Znannia.
3. Derzhavna pidtrymka enerhozberezhennia – prohrama «teplykh kredytiv». [State support for energy saving - a program of «warm loans»]. URL: <http://saee.gov.ua/node/424>
4. Deiaki pytannia vykorystannia koshtiv u sferi enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennia. [Some issues of using funds in the field of energy efficiency and energy saving]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2011-%D0%BF#Text>
5. Isaev, A. (1908). *Nachala politicheskoy ekonomii*. [The beginnings of political economy]. S.-Peterburg: Knizhnyy magazin A.F. Tsinzerlinga, 842 p.
6. Orlyk, M. (2018). *Zarozhennia bankivskoi kredytnoi systemy v Rosiiskii imperii u druii polovyni XVIII – na pochatku XIX st.* [The emergence of the banking credit system in the Russian Empire in the second half of XVIII - early XIX centuries]. *Tsentrlnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, 34. 75–82.
7. Our History. URL: <https://www.easternbank.com/our-history-0>
8. Our Story. URL: <https://www.middlesexbank.com/about-us/about-us/our-story>
9. Petty, W. (1899). A treatise of taxes & contributions. *Economic writings*, vol 1, 313 p.
10. Petty, W. (1899). A treatise of taxes & contributions. *Economic writings*, vol 2, 700 p.
11. Ricardo, D. (2001). *On the principles of political economy and taxation: monograph*. Kitchener: Batoche Books, 333 p.
12. Smit, A. (2001). *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu dobrobutu natsii*. [The welfare of nations. Research on the nature of the welfare of nations]. Kyiv: Port-Royal, 593 p.
13. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia finansovoi derzhavnoi pidtrymky sub'iektam mikropidpriemnytstva ta maloho pidpriemnytstva [On approval of the Procedure for providing financial state support to micro and small businesses]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>
14. Prohrama «dostupni kredyty 5-7-9%». [Prohrama «dostupni kredyty 5-7-9%»]. URL: https://5-7-9.gov.ua/ПРОГРАМА%20Доступні%20кредити%205-7-9_зміни%20липень_2020_approved_03.0.pdf
15. We're all about you. Except here, where it's all about us. URL: <https://www.liberty-bank.com/about-us>

ДАНІ ПРО АВТОРА:

Орлик Михайло Васильович, аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Центральноукраїнський національний технічний університет,
e-mail: orlik.mihail@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ:

Орлик Михаил Васильевич, аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Центральноукраинский национальный технический университет,
e-mail: orlik.mihail@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR:

Orlyk Mykhailo, graduate student Department of Finance, Banking and Insurance, Central Ukrainian National Technical University,
e-mail: orlik.mihail@gmail.com.

Подано до редакції 08.11.2020
Прийнято до друку 27.11.2020